

METODOLOGIJA

**STATISTIKA VANJSKE TRGOVINE
BOSNE I HERCEGOVINE**

**SARAJEVO
2005**

METODOLOŠKI DOKUMENTI

**MD
01**

AGENCIJA ZA STATISTIKU BOSNE I HERCEGOVINE

M E T O D O L O G I J A

**ZA STATISTIKU VANJSKE TRGOVINE
BOSNE I HERCEGOVINE**

Sarajevo, 2005

Izdaje i štampa: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Bosna i
Hercegovina, Sarajevo, Zelenih beretki 26
Telefon: +387 33 22 06 26
Faks + 387 33 22 06 22
E-mail: bhas@bih.net.ba

Odgovara: Zdenko Milinović, direktor

Internetska stranica: [http// www.bhas.ba/](http://www.bhas.ba/)

Pripremili: Dr Sahrudin Sarajčić
Sanja Ambrožić
Haris Čengić
Danijela Tomljenović

Lektor: Mr. Marija Kovačić

Tehnički urednik: Milenko Stojanović, M. Sci

Tiraž: 100 primjeraka

Molimo korisnike da prilikom upotrebe podataka navedu izvor

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	7
UVOD.....	9
SKRAĆENICE.....	11
1. OSNOVNI CILJ STATISTIČKOG ISTRAŽIVANJA.....	13
2. IZVOR PODATAKA.....	13
3. TRGOVINSKI SISTEM.....	13
3.1. Sistem opće trgovine.....	14
3.2. Sistem specijalne trgovine.....	14
4. OBUHVAT PODATAKA.....	15
4.1. Robe koje se uključuju u statistiku vanjske trgovine.....	16
4.2. Robe koje se isključuju iz statistike vanjske trgovine.....	18
4.3. Robe koje se isključuju iz statistike vanjske trgovine ali se odvojeno evidentiraju za potrebe nacionalnih računa i platnog bilansa.....	21
5. KOMPILACIJA PODATAKA ZA STATISTIKU VANJSKE TRGOVINE.....	21
5.1. Vrijeme registracije.....	21
5.2. Statistička teritorija.....	22
5.3. Carinska teritorija.....	22
5.4. Ekonomska teritorija.....	22
5.5. Porijeklo robe.....	23
5.5.1. Domaći proizvodi.....	23
5.5.2. Strani proizvodi.....	23

6. NOMENKLATURE I KLASIFIKACIJE	23
6.1. Harmonizovani sistem (HS).....	24
6.2. Kombinovana nomenklatura (CN).....	24
6.3. Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija - SMTK rev. 3.....	25
6.4. Međunarodna standardna industrijska klasifikacija ekonomskih aktivnosti - ISIC rev. 3.....	26
6.5 Glavne industrijske grupacije prema ekonomskoj namjeni (GIG).....	26
6.6. Središnje klasificiranje proizvoda CPC.....	26
6.7. Nomenklatura država.....	26
7. OBRAČUN STATISTIČKE VRIJEDNOSTI UVOZA I IZVOZA	26
7.1. Konverzija valuta.....	27
8. CARINSKE I STATISTIČKE PROCEDURE	28
9. JEDINICE MJERENJA	29
9.1. Dopunske jedinice mjerenja (supplementary unit).....	29
10. PARTNER ZEMLJA	30
11. DISEMINACIJA PODATAKA	31
11.1. Godišnji podaci.....	31
11.2. Mjesečni podaci.....	32
12. POVJERLJIVOST STATISTIČKIH PODATAKA	32
13. KOMPARACIJA PODATAKA	33
14. PODACI IZ UPRAVE ZA INDIREKTNO OPOREZIVANJE BiH	33
Aneks	35

PREDGOVOR

Donošenjem metodologije za statistiku vanjske trgovine, stvoreni su uvjeti za otpočinjanje redovnog praćenja robnog prometa BiH sa inozemstvom na mjesečnoj osnovi, kao i usporedivost sa međunarodnim statistikama i statističkim metodologijama što je pretpostavka daljnje izgradnje, odnosno jačanja jedinstvenog statističkog sistema BiH.

Cilj ove publikacije je poboljšanje statističkih informacija o robnom prometu s inozemstvom, s obzirom da ona pruža osnovu za standardizaciju definicija posmatranih statističkih jedinica, definicija posmatranih varijabli i klasifikacija iz oblasti statistike vanjske trgovine.

Ova publikacija je namijenjena prvenstveno statističarima koji sudjeluju u metodološkim pripremama i prikupljanju statističkih podataka radi boljeg razumijevanja i lakše primjene međunarodnih standarda u redovnim statističkim istraživanjima. Također je namijenjena korisnicima statističkih podataka radi ispravne analize i interpretacije dobivenih rezultata.

Ova aktivnost je realizirana djelimično kroz projekt "Tehnička pomoć statističkom sektoru BiH II", potporom Evropske komisije, na čemu im se ovom prilikom zahvaljujemo.

Direktor:

Zdenko Milinović

UVOD

Statistika vanjske trgovine ima zadaću da obrađuje i objavljuje podatke o robnoj razmjeni s inozemstvom.

Statistički podaci vanjske trgovine od dvostrukog su značaja: s aspekta domaće ekonomije oni sadrže podatke o smanjenju (na osnovu izvoza), odnosno povećanju materijalnih resursa (na osnovu uvoza), a s aspekta svjetske ekonomije ovi podaci govore o učešću naše zemlje u međunarodnoj podjeli rada.

Sa razvojem svjetske ekonomije došlo je i do intenziviranja razvoja ekonomskih odnosa između zemalja. Potreba za njihovim što detaljnijim praćenjem i međusobnim poređenjem pokazala je neophodnost definiranja određenih standarda kojih će se pridržavati sve zemlje.

Statistički ured UN objavio je publikaciju pod nazivom "Statistika međunarodne trgovine: koncepti i definicije" - "International Merchandise Trade Statistics: Concepts and Definitions"¹ u kojoj su date preporuke i definicije za statističko praćenje robnih tokova u međunarodnoj trgovini. Ove preporuke osnova su i za Eurostatov dokument "Statistika za trgovinu robama – vodič za korisnike" („Statistics on the trading of goods – User Guide“). Statističko praćenje vanjske trgovine u skladu je sa Zakonom o carinskoj politici BiH („Službeni glasnik BiH“ br. 21/98, 34/00 i 10/02) i Zakonom o carinskoj tarifi („Službeni glasnik BiH“ br. 1/98,31/02,19/03 i 40/03).

¹ UN, International Trade Statistics: Concepts and Definitions, United nations Statistical Papers, Series M, No.52, Rev 2, New York, 1998.

Skraćenice

BAM - međunarodna oznaka za konvertibilnu marku
BHAS - Agencija za statistiku BiH
BPM - priručnik za platni bilans
CN - Kombinirana nomenklatura
CPC - Centralna klasifikacija proizvoda
CIF - cijena robe, osiguranje, prijevoz
EU - Evropska unija
EC - Evropska komisija
EURO - novčana valuta Evropske unije
FOB - franko brod
FZS - Federalni zavod za statistiku
GATT - Opći sporazum o trgovini i carinama
GIG -Glavne industrijske grupacije
ISIC rev. 3 - Međunarodna standardna industrijska klasifikacija ekonomskih aktivnosti - revizija 3
IMTSCD - Statistika međunarodne trgovine: koncepti definicije
JCI - jedinstvena carinska isprava
HS - Harmonizirani sistem
NACE rev. 1 - Nacionalna klasifikacija ekonomskih aktivnosti - revizija 1
MIG - Glavne industrijske grupacije
OECD - Organizacija za ekonomski razvoj i saradnju
SITC rev. 3 - Standardna međunarodna klasifikacija trgovine - revizija 3
SMTK rev. 3 - Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija - revizija 3
SNA - sistem nacionalnih računa
RZS RS - Republički zavod za statistiku Republike Srpske
UN - Ujedinjene nacije
USD - američki dolar
WCO - Svjetska carinska organizacija

1. OSNOVNI CILJ STATISTIČKOG ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj ovog statističkog istraživanja je praćenje robnog prometa Bosne i Hercegovine s inozemstvom kako bi se osigurali adekvatni, tačni, ažurni i lako dostupni podaci i informacije svim korisnicima podataka (poslovni subjekti, državni organi, naučne ustanove, međunarodne statističke institucije i sve druge zainteresirane osobe i institucije). Statistika vanjske trgovine, zajedno s ostalim baznim statistikama (statistika industrije, građevinarstva i finansijska statistika), osigurava sve potrebne podatke za statistiku nacionalnih računa i platnog bilansa, te neophodnu i sigurnu osnovu vladi i njezinim institucijama za vođenje trgovinske i ekonomske politike Bosne i Hercegovine.

2. IZVOR PODATAKA

Prema konceptima, definicijama i preporukama UN kao izvor podataka za statistiku vanjske trgovine mogu se koristiti carinske deklaracije, anketiranje preduzeća, administrativni registri, registri Poreske uprave i registri deviznog tržišta. U tom smislu preporučeno je koristiti carinske baze podataka kao glavni izvor, ali ih i kombinirati s ostalim navedenim izvorima podataka. Međunarodna praksa i iskustvo su pokazali da same carinske deklaracije ne mogu osigurati puni obuhvat u statistici međunarodne trgovine, bilo zbog toga što neke značajne trgovinske transakcije prestaju biti značajne za carinsku kontrolu, ili zbog toga što raspoloživi carinski podaci ne odgovaraju statističkim potrebama. U takvim slučajevima preporučeno je carinske izvore podataka kombinirati s ostalim izvorima.

U statistici vanjske trgovine BiH osnovni izvor podataka je Jedinствена carinska isprava (JCI). Jedinствена carinska isprava je dokument koji deklarant (poslovni subjekt ili druga ovlaštena osoba, npr. špediter) podnosi carinarnici prilikom carinjenja robe. Za prikupljanje i kontrolu ispravnosti carinskih deklaracija na području BiH odgovorna je Uprava za indirektno oporezivanje BiH koja propisuje oblik, sadržaj, način ispunjavanja i podnošenja isprava u carinskom postupku.

Podaci dobiveni od Uprave za indirektno oporezivanje mogu se, saglasno navedenim preporukama UN, kombinirati s podacima dobivenim direktno od kompanija koje su ostvarivale izvozne/uvozne transakcije, u želji da statistika vanjske trgovine pruži što kvalitetnije i pouzdanije podatke svim korisnicima.

3. TRGOVINSKI SISTEM

Za praćenje tokova međunarodne trgovine robama postoje dva pristupa, koji su blisko povezani s konceptima ekonomske i statističke teritorije i korištenja carinskih procedura. Pošto se prikupljanje podataka zasniva na carinskim procedurama, u mnogim zemljama je usvojen princip da se statistička granica podudara s carinskom granicom. U tom slučaju statistička teritorija koincidira s carinskom teritorijom.

Postoje dva trgovinska sistema i to:

- Sistem opće trgovine i
- Sistem specijalne trgovine.

Glavna razlika između ova dva koncepta je u tretiranju roba koje prolaze kroz carinska skladišta i komercijalne slobodne zone.

3.1. Sistem opće trgovine

Ovaj sistem podrazumijeva širi koncept i koristi se onda kada statistička teritorija² zemlje odgovara njezinoj ekonomskoj teritoriji. Prema tome, pod sistemom opće trgovine uvoz uključuje sve robe koje ulaze na ekonomsku teritoriju zemlje, a izvoz uključuje sve robe koje napuštaju ekonomsku teritoriju zemlje. Iz navedenog proizlazi da su u statistiku vanjske trgovine, pored redovnog izvoza i uvoza robe, uključeni: unutrašnja i vanjska obrada, zalihe u carinskim skladištima, u komercijalnim slobodnim zonama, industrijskim slobodnim zonama i drugim prostorima pod carinskom kontrolom i nadzorom.

Po sistemu opće trgovine iz vanjske trgovine jedino se isključuje prosti tranzit robe.

IMTSCD daje prednost sistemu opće trgovine s obzirom da on pruža obuhvatnije snimanje vanjskih robnih tokova nego sistem specijalne trgovine, a također osigurava tačniju osnovu za procjenu kriterija promjene vlasništva koji se koristi u SNA i BPM.

3.2. Sistem specijalne trgovine

Sistem specijalne trgovine koristi se onda kada statistička teritorija obuhvata samo određeni dio ekonomske teritorije (slobodno unutrašnje tržište).

Postoje dvije definicije Sistema specijalne trgovine, striktna i proširena. Prema striktnoj definiciji specijalne trgovine u statistiku vanjske trgovine uključuju se samo redovan izvoz i uvoz. Striktna definicija Sistema specijalne trgovine veoma se rijetko koristi i većina zemalja primjenjuje proširenu definiciju Sistema specijalne trgovine.

Prema proširenoj definiciji uključuje se također vanjska i unutrašnja obrada roba koje ulaze ili napuštaju industrijske slobodne zone. S ekonomske tačke gledišta ova vrsta industrijske aktivnosti ne razlikuje se od slične aktivnosti bilo gdje unutar ekonomske teritorije i zbog toga treba biti uključena u statistiku vanjske trgovine.

Iz navedenog slijedi da su u specijalnu trgovinu uključeni:

² Pojmovi statističke, carinske i ekonomske teritorije definirani su u okviru poglavlja Metode kompilacije podataka za statistiku vanjske trgovine.

- redovan izvoz,
- izvoz na vanjsku obradu,
- izvoz nakon unutrašnje obrade,
- redovan uvoz,
- uvoz na unutrašnju obradu,
- uvoz nakon vanjske obrade.

Ovim sistemom roba koja iz inozemstva ulazi u carinska skladišta, slobodne komercijalne zone ili na druge prostore pod carinskom kontrolom i nadzorom, kao i privremeni izvoz i uvoz bez promjene vrijednosti, neće biti registrirana kao uvoz, niti će biti registrirana kao izvoz ukoliko bude ponovno izvezena. Prema sistemu specijalne trgovine roba iz carinskih skladišta, slobodnih komercijalnih zona i ostalih prostora pod carinskom kontrolom bit će registrirana kao redovan uvoz tek onda kada uđe na slobodno unutrašnje tržište.

U statistici vanjske trgovine BiH koristi se proširena definicija Specijalnog sistema trgovine, što je u skladu sa preporukama Eurostata (Statistics on the Trading of Goods: User Guide, EC, Eurostat, November 2002).

4. OBUHVAT PODATAKA

Jedinica posmatranja statističkog istraživanja robnog prometa s inozemstvom je svaka robna isporuka koja se obavlja u okviru izvoza i uvoza robe, koja je homogena s gledišta vrste proizvoda, zemlje porijekla, odnosno namjene, načina plaćanja i momenta prelaska granice.

Statistika vanjske trgovine registrira i obuhvata sve robe koje se dodaju ukupnim nacionalnim materijalnim resursima ili se oduzimaju od njih, bilo ulaskom na carinsku teritoriju (uvoz) ili izlaskom sa nje (izvoz). Robe koje samo prolaze kroz zemlju (robe u tranzitu) kao i robe koje se samo privremeno zadržavaju (privremeni izvoz i uvoz), osim ako nisu u pitanju robe za vanjsku ili unutrašnju obradu, ne dodaju se nacionalnim materijalnim resursima niti se od njih oduzimaju, pa se zato i ne uključuju u statistiku vanjske trgovine. Prilikom obavljanja transakcija vanjske i unutrašnje obrade vrijednost robe se mijenja, odnosno stvara se dodana vrijednost robe koja se oduzima ili dodaje nacionalnim materijalnim resursima, pa se izvoz i uvoz roba vezan za vanjsku ili unutrašnju obradu uključuje u statistiku vanjske trgovine. Statistički ured UN dao je preporuke u vezi sa transakcijom roba, pa se u tom smislu razlikuju sljedeće tri grupacije:

- Robe koje se uključuju u detaljnu statistiku međunarodne trgovine,
- Robe koje se isključuju iz detaljne statistike međunarodne trgovine,
- Robe koje se isključuju iz detaljne statistike međunarodne trgovine, ali se odvojeno registriraju kako bi se ti podaci mogli koristiti za potrebe nacionalnih računa i platnog bilansa.

4.1. Robe koje se uključuju u statistiku vanjske trgovine

-Nemonetarno zlato: To je zlato koje se koristi za industrijske, laboratorijske ili bilo koje druge potrebe osim funkcije zlata kao novca ili podloge za novac. Ovo zlato se zato tretira kao roba i uključuje se u statistiku vanjske trgovine.

-Neemitirane banknote, papiri od vrijednosti i monete koje nisu u opticaju: Ove stavke ne posmatraju se kao finansijske isprave, već kao roba od interesa za štamparsku industriju i numizmatičke djelatnosti, odnosno kao proizvodi tih djelatnosti koji se prodaju na tržištu.

-Robe koje se razmjenjuju trampom (barter aranžmani): Robe koje se razmjenjuju trampom po principu roba za robu uključuju se u statistiku vanjske trgovine jer povećavaju/smanjuju nacionalne materijalne resurse (iako postoje neizbježni problemi oko ustanovljenja njihovih vrijednosti).

-Trgovinske transakcije vlade koje ona obavlja za svoj račun: Ovdje je riječ o robnim transakcijama koje čini vlada bez obzira je li riječ o civilnim ili vojnim namjenama. U statistiku vanjske trgovine uključuju se sve robe koje prelaze granicu na osnovu komercijalnih ali i drugih ugovora i sporazuma koje je zaključila vlada. U tom smislu se uključuju i sve robe koje vlada šalje ili prima po osnovu humanitarnih programa, bez obzira je li riječ o zajmu, poklonu ili trampu, kao i na osnovu ratnih reparacija.

-Robe za vojne namjene: Sve robe koje se uvoze za potrebe vojske i policije uključuju se u statistiku vanjske trgovine.

-Humanitarna pomoć: Hrana, odjeća, lijekovi ili bilo koja druga roba koja ulazi u zemlju ili izlazi iz nje u okviru programa humanitarne pomoći uključuje se u statistiku vanjske trgovine, bez obzira odvija li se pod pokroviteljstvom vlade, međunarodnih humanitarnih ili nevladinih organizacija.

-Roba kupljena od svih kategorija putnika uključujući radnike s prebivalištem izvan BiH: Obuhvataju se sve kupovine koje po svojoj vrijednosti premašuju statistički prag utvrđen propisima Vijeća ministara BiH koji su na snazi.

-Roba na konsignaciji: Sve robe smještene u konsignacijskim skladištima uključuju se u statistiku vanjske trgovine jer su namijenjene daljnjoj kupovini ili prodaji (konsignacijska prodaja robe), bez obzira što stvarno nisu prodane u isto vrijeme kada su prešle granicu.

-Robe koje se koriste kao mediji za podatke ili software: U ovu kategoriju spadaju setovi koji sadrže diskete ili CD-romove s instaliranim programima i bazama podataka koji su razvijeni za opće ili komercijalne svrhe, a ne po narudžbi, kao i nosači audio-video zapisa (kasete i CD-ovi) koji su snimljeni za opće ili komercijalne namjene i kao takvi namijenjeni tržištu.

-Robe za vanjsku i unutrašnju obradu: Ovo su robe koje se šalju u inozemstvo ili unose u zemlju s ciljem njihove obrade, uključujući i obradu po ugovoru. Primjeri su: rafiniranje nafte, obrada metala, montaža vozila i dorada odjeće. Iako je riječ o privremenom izvozu i uvozu (jer se roba nakon završene obrade vraća prvom pošiljaocu) ipak se vrše izmjene na robi čime ona prima novi kvalitet, a to ima i finansijski efekt (razlika u cijeni za vrijednost obrade).

-Trgovina robama između majke firme (parent corporations) i njezinih podružnica.

-Vraćena roba: Ako se ranije izvezena roba vrati u zemlju ona se uključuje u statistiku vanjske trgovine, i to registrirana kao uvoz u vremenu kada je vraćena, i isto tako ako se ranije uvezena roba vrati u inozemstvo ona treba biti uključena u statistiku vanjske trgovine registrirana kao izvoz u vremenu kada je vraćena. Ovakve transakcije se također mogu registrirati i odvojeno.

-Električna energija, plin i voda: Međunarodna trgovina električnom energijom, plinom i vodom nije uvijek carinski registrirana u nekim zemljama. Međutim i tada ove transakcije moraju biti uključene u statistiku vanjske trgovine. U BiH ove transakcije carinski se registriraju i uključuju u statistiku vanjske trgovine, ali kombinirano s podacima dobivenim direktno od kompanija (npr. izvoz električne energije).

-Poštanske pošiljke iznad vrijednosti definirane po zakonu BiH: Uključuje se sva pošta koja sadrži pošiljke i robe koje se koriste u komercijalne svrhe, a čija ukupna vrijednost premašuje statistički prag utvrđen propisima Vijeća ministara BiH koji su na snazi.

-Efekti migracija: Efekti migracija (vrijednost lične imovine koju migranti sobom nose) uključuju se u onim slučajevima kada imaju važan ekonomski značaj što je definirano važećim zakonom o carinskoj politici BiH.

-Zalihe roba: Uključuju se robne transakcije "tampon" organizacija (Buffer Stock Organizations) koje prodajom ili kupovinom održavaju određeni nivo zaliha izvjesnih roba s ciljem utjecanja na ponudu i tražnju na svjetskom tržištu.

-Roba pod finansijskim zakupom: Postoje dvije vrste zakupa u ekonomskoj praksi, finansijski i operativni. Pojam finansijski zakup obuhvata prava, rizik, nagrade i odgovornosti u raspolaganju robom za vrijeme zakupa. Tada se, s ekonomske tačke gledišta, zakupac za vrijeme zakupa *de facto* tretira kao vlasnik robe. Robe koje su pod finansijskim zakupom, a predmet su međunarodne trgovine, uključuju se u statistiku vanjske trgovine. U nekim slučajevima trajanje zakupa može se uzeti kao kriterij je li zakup finansijski (rok godina dana ili više) ili operativni (rok manji od godinu dana).

-Brodovi, avioni i ostala pokretna oprema: Međunarodni trgovinski promet ovakvih proizvoda svakako se uključuje u statistiku vanjske trgovine. Često se međunarodni promet ovakvim robama carinski ne evidentira, a u tom slučaju ove se transakcije trebaju

uključiti iz drugih relevantnih izvora kao što su nacionalni registri (posebni registri posjedovanja ovih kapitalnih dobara koje vode vladine institucije) ili anketiranje preduzeća vlasnika ovih kapitalnih dobara.

-Roba koju su isporučila ili nabavila "of shore" preduzeća locirana na ekonomskoj teritoriji zemlje domaćina.

-Ulov ribe i eksploatiranje minerala s morskog dna i spašena roba s havarisanih stranih plovila iskrcana u nacionalnim lukama ili roba koju su kupila nacionalna plovila sa stranih plovila na otvorenom moru.

-Snabdijevanje inozemnih aviona i brodova: Sve robe koje predstavljaju zalihe aviona i brodova, a koje se iskrcavaju iz inozemnih aviona/brodova na domaćim aerodromima/lukama uključuju se u uvoznju statistiku zemlje.

Isto tako sve robe ove vrste koje se na ekonomskoj teritoriji zemlje direktno prenose sa inozemnih aviona/brodova na domaće avione/brodove (kao što je npr. pretankiranje goriva) trebaju biti uključene u uvoznju statistiku zemlje.

Također, snabdijevanje inozemnih aviona/brodova ovim zalihama od domaćih snabdjevača u nacionalnim aerodromima/lukama uključuje se u izvoznju statistiku.

-Prazne boce: Prazne boce koje se javljaju kao roba u komercijalnim sistemima reciklaže (ne vraćaju se prvobitnom punjaču besplatno već se prodaju na reciklažu) predstavljaju trgovačku robu, pa se i ove transakcije uključuju u statistiku vanjske trgovine.

-Otpaci i granule: Otpaci, uključujući i one ekološki opasne, trebaju biti registrirani i klasificirani prema odgovarajućoj carinskoj tarifi i uključeni u statistiku vanjske trgovine ako imaju bilo koliku realnu tržišnu vrijednost.

4.2. Robe koje se isključuju iz statistike vanjske trgovine:

-Monetarno zlato: Monetarno zlato je ono zlato koje se koristi u funkciji novca ili podloge za papirni novac i u tom smislu se razmjenjuje između domaćih i međunarodnih monetarnih institucija i ovlaštenih banaka. Pošto se monetarno zlato tretira kao finansijska stavka, a ne kao roba, transakcije njime se isključuju iz statistike vanjske trgovine.

-Emitirane banknote, papiri od vrijednosti i monete u opticaju: Ove stavke posmatraju se kao finansijske isprave, a ne kao roba, pa se isključuju iz statistike vanjske trgovine.

-Privremeni izvoz i uvoz robe bez obrade: Postoje slučajevi kada se neke robe unose u zemlju ili isporučuju drugoj zemlji na određeni rok nakon kojeg se vraćaju natrag bez bilo koje promjene u kvalitetu i vrijednosti. Primjeri ovakvih roba su sljedeći: roba za sajmove i izložbe, komercijalni uzorci, konji za trke, umjetnička djela i antikviteti za izložbe, kontejneri i ostala sredstva ambalaže i transporta (npr. kontejner-hladnjača, koji i

sam predstavlja posebnu robu, u kojem se unose smrznuti proizvodi koji se redovno izvoze ili uvoze – ovaj kontejner će ući u zemlju ali će se vratiti natrag kada se isprazni), oprema za rad međunarodnih kompanija koje obavljaju poslove unutar zemlje i slično. Ovakav privremeni izvoz i uvoz bez ikakve obrade (ili eventualno s nekom obradom koja ne mijenja prirodu, kvalitet ili vrijednost robe) isključuje se iz statistike vanjske trgovine. Naravno, ako je riječ o privremenom izvozu ili uvozu robe na kojoj se prije povrata vrši odgovarajuća obrada koja značajno mijenja prirodu, kvalitet i vrijednost robe onda se to uključuje u statistiku vanjske trgovine, posebno ako je to trajnija aktivnost (Lohn poslovi u tekstilnoj industriji, montaža, remont i popravka i slično). U slučaju da transakcija nije registrirana po odgovarajućim carinskim procedurama koje reguliraju to pitanje, nacionalna statistika treba donijeti kriterij hoće li privremeni izvoz i uvoz smatrati takvom transakcijom gdje se ne mijenja vrijednost robe, pa je neće uključiti u statistiku vanjske trgovine, ili će je smatrati takvom gdje se mijenja vrijednost robe pa će je uključiti u statistiku vanjske trgovine.

-Roba u tranzitu: Roba koja samo prolazi kroz zemlju na svom putu od neke druge zemlje (izvoznik) ka nekoj trećoj zemlji (uvoznik) smatra se robom u tranzitu (provozu). Ova roba uopće ne utiče na materijalne resurse zemlje, pa se zato isključuje iz statistike vanjske trgovine.

-Roba koja cirkulira između matične zemlje i njezinih enklava u drugim zemljama: Carinska teritorija jedne zemlje obuhvata i njezine enklave koje su smještene na teritoriji neke druge zemlje (ambasade, vojne jedinice stacionirane izvan zemlje i neke druge slične institucije). Isto tako carinska teritorija jedne zemlje ne obuhvata ovakve enklave drugih zemalja kao i međunarodne organizacije (UN npr.) koje su smještene na njezinoj teritoriji. Saglasno ovome svaki robni promet jedne zemlje s njezinim enklavama u inozemstvu posmatra se kao unutrašnji robni promet i isključuje iz njezine statistike vanjske trgovine. Isto tako, ovakav promet isključuje se iz statistike vanjske trgovine zemlje domaćina enklave jer ta enklava ne pripada carinskoj teritoriji zemlje domaćina. Kada su u pitanju međunarodne organizacije, sav promet roba koji one obavljaju neće se uključivati u statistiku vanjske trgovine zemlje domaćina u kojoj su one smještene jer one ne predstavljaju sastavni dio njezine carinske teritorije. Kada se robni promet odvija između enklave i zemlje domaćina u kojoj je ona smještena to će se, naravno, uključiti u statistiku vanjske trgovine zemlje domaćina, i to kao uvoz iz zemlje kojoj enklava pripada kada roba ulazi iz enklave u zemlju domaćina, odnosno kao izvoz u zemlju kojoj enklava pripada kada zemlja domaćin šalje robu enklavi. Kada je riječ o robnom prometu između međunarodnih organizacija i zemlje domaćina sva roba koju zemlja domaćin šalje međunarodnoj organizaciji registrirat će se kao njezin izvoz, a sva roba koja ulazi u zemlju iz međunarodne organizacije registrirat će se kao uvoz iz zemlje koja je prethodno tu robu izvezla međunarodnoj organizaciji (zato što međunarodna organizacija nema vlastitu ekonomiju).

-Prijenos vlasništva nad nefinansijskom imovinom sa osobe rezidenta na osobu nerezidenta bez prelaska granice: Nefinansijska imovina uključuje zemljište, privredne objekte i postrojenja, opremu i krupni inventar. Pošto se transfer vlasništva nad ovom

nefinansijskom imovinom smatra finansijskom a ne trgovačkom transakcijom isključuje se iz statistike vanjske trgovine.

-Roba koja se tretira kao dio trgovine uslugama. Ova kategorija obuhvata:

- Robu koju su kupile sve kategorije putnika, uključujući i nerezidentne radnike, za svoju ličnu upotrebu, u iznosima ili vrijednosti koja ne prelazi utvrđene granice u skladu sa Zakonom o carinskoj politici BiH;
- Novine i časopise koji se šalju po principu direktne pretplate preko granice;
- Robe kupljene u zemlji domaćinu za potrebe inozemnih vlada preko njihovih ambasada, vojnih jedinica stacioniranih u toj zemlji i slično, a za njihove lične potrebe;

Ova kategorija također obuhvata i diskete ili CD-ove s instaliranim kompjuterskim softverom i/ili podacima koji su razvijeni po posebnoj narudžbi, audio i video trake s originalnim zapisima i slično.

-Ulov ribe na otvorenim morima nacionalnih brodova zemlje koji je iskrcan na njezinoj ekonomskoj teritoriji.

-Roba koju su kupili i ostavili unutar teritorije zemlje domaćina nerezidenti, bez prelaska granice.

-Roba pod operativnim zakupom: Operativni zakup je svaki onaj zakup koji nema karakteristike navedene za finansijski zakup. U nekim slučajevima trajanje zakupa može biti uzeto kao kriterij je li zakup finansijski (rok godinu dana ili više) ili operativni (rok manji od godinu dana).

-Roba koja je izgubljena ili uništena nakon što je napustila ekonomsku teritoriju zemlje izvoznika, ali prije nego što je ušla na ekonomsku teritoriju zemlje u koju je trebala biti uvezena isključuje se iz statistike vanjske trgovine zemlje koja ju je trebala uvesti (iako se ona uključuje u statistiku vanjske trgovine zemlje izvoza). Ako je prije uništenja došlo do promjene vlasništva (od izvoznika na uvoznika) onda vrijednost ovakve robe treba odvojeno evidentirati kako bi se mogla dodati u vrijednost ukupnog robnog uvoza za potrebe nacionalnih računa i platnog bilansa zemlje namjeravanog uvoza.

-Prazne boce koje se vraćaju proizvođaču na ponovno punjenje tretiraju se kao sredstva transporta robe (kontejneri) i isključuju se iz statistike vanjske trgovine.

-Otpaci i granule koji nemaju realnu tržišnu vrijednost isključuju se iz statistike vanjske trgovine, ali treba ih odvojeno evidentirati po količini.

4.3. Robe koje se isključuju iz statistike vanjske trgovine ali se odvojeno evidentiraju za potrebe nacionalnih računa i platnog bilansa:

-Pokretna oprema koja je promijenila vlasništvo dok je bila angažirana izvan zemlje njezinog vlasnika: Riječ je o građevinskoj opremi, opremi za bušotine, opremi za gašenje požara i sličnoj opremi velike vrijednosti koju je dala na privremeno korištenje i za neke specifične potrebe jedna zemlja drugoj, ali je onda poklonjena i tako trajno ostala u zemlji u koju je ranije privremeno ušla.

-Ulov ribe i eksploatiranje minerala s morskog dna i spašena roba sa havarisanih nacionalnih brodova prodana u inozemnim lukama ili roba prodana s nacionalnih brodova stranim brodovima na otvorenom moru.

-Zalihe za brodove i avione koje su kupili domaći brodovi i avioni izvan ekonomske teritorije zemlje; snabdijevanje inozemnih brodova i aviona od domaćih brodova i aviona izvan ekonomske teritorije zemlje ili zalihe iskrcane u inozemnim lukama s domaćih brodova i aviona.

-Roba koju su kupile u zemlji domaćinu međunarodne organizacije za svoju vlastitu upotrebu.

-Roba privremeno izvezena/uvezena na popravku: Ova kategorija obuhvata robu koja privremeno prelazi granicu radi popravke u inozemstvu. Kako se ovim aktivnostima samo vraća prvobitna vrijednost robe, a ne stvara se nova vrijednost pa se ne obogaćuju robni fondovi u zemlji ove transakcije se ne uključuju u detaljnu statistiku vanjske trgovine, ali preporučuje se odvojeno ih evidentirati. U ovu kategoriju ne uključuju se popravke građevina (popravke i rekonstrukcije u građevinarstvu), popravke hardvera i softvera i održavanje transportne opreme u lukama i na aerodromima. Ove tri aktivnosti posmatraju se kao usluge i u tom smislu se i evidentiraju.

-Robe koje napuštaju ili ulaze na ekonomsku teritoriju zemlje ilegalno.

-Roba koja je izgubljena ili uništena nakon što je uvoznik stekao pravo vlasništva na njoj: Ako je roba uništena nakon što je došlo do promjene vlasništva (sa izvoznika na uvoznika) onda se isključuje iz uvozne statistike zemlje namjeravanog uvoza, ali vrijednost ovakve robe treba odvojeno evidentirati kako bi se mogla dodati u vrijednost ukupnog robnog uvoza za potrebe nacionalnih računa i platnog bilansa zemlje namjeravanog uvoza. Ovo se uključuje u statistiku vanjske trgovine zemlje izvoza.

5. KOMPILACIJA PODATAKA ZA STATISTIKU VANJSKE TRGOVINE

5.1. Vrijeme registracije

Kada se govori o vremenu registriranja izvozno-uvozne transakcije preporučuje se da se to vrijeme jasno i nedvosmisleno odredi. Prema postojećim međunarodnim standardima

relevantan momenat je kada dođe do promjene vlasništva nad robom koja je predmet transakcije. Međutim, sistemi proizvodnje podataka u carinama uglavnom podešeni su tako da registriraju momenat prelaska robe preko granice, a nisu u mogućnosti registrirati vremenski momenat promjene vlasništva. Kako najveći broj vanjskotrgovinskih transakcija ulazi u uobičajene norme kupovanja i prodavanja između izvoznika i uvoznika, može se uzeti da je momenat promjene vlasništva uglavnom usaglašen sa momentom prelaska granice. Zbog toga se preporučuje da se roba registrira u vrijeme kada ulazi na carinsku teritoriju zemlje ili je napušta.

Ukoliko je carinski sistem proizvodnje podataka takav da nudi više različitih datuma vezanih za izvozno-uvozne transakcije, preporučuje se da se uzme samo jedan datum za sve transakcije. U ovom slučaju preporučuje se da se uzme datum prihvatanja carinske deklaracije od Carinske uprave s obzirom da on najbolje određuje vrijeme prelaska granice dotične zemlje.

Za vremensko određenje izvozno-uvozne transakcije u BiH koristi se datum kada je JCI potpuno prihvatila carina.

5.2. Statistička teritorija

U statistici međunarodne trgovine jedan od glavnih ciljeva je da se obuhvate robe koje ulaze ili napuštaju ekonomsku teritoriju jedne zemlje. U praksi, obuhvata se roba koja ulazi ili napušta statističku teritoriju zemlje, tj. teritoriju na kojoj se ti podaci prikupljaju. Statistička teritorija može koincidirati s ekonomskom teritorijom zemlje ili s nekim njezinim dijelom. Međutim, kada se statistička teritorija razlikuje od njezine ekonomske teritorije, međunarodni trgovinski sistem ne može obezbijediti kompletan obuhvat protoka roba i usluga (npr. unutrašnja i vanjska obrada, zatim trgovina brodovima, avionima i slično), pa se zbog toga za prikupljanje podataka moraju koristiti necarinski izvori kako bi se što približnije obuhvatile trgovinske transakcije vezane za ekonomsku teritoriju. Granice statističke teritorije su obično iste kao državne granice, izuzev kada su vanjskotrgovinske transakcije izvršene u slobodnim carinskim zonama.

5.3. Carinska teritorija

U statistici vanjske trgovine, teritorija posmatranja predstavlja carinsko područje Bosne i Hercegovine. Prema Zakonu o carinskoj politici Bosne i Hercegovine carinsko područje BiH obuhvata teritoriju BiH uključujući i teritorijalne vode, unutrašnje vodene tokove i zračni prostor BiH. Carinsko područje BiH ograničeno je carinskom linijom koja se podudara s granicama BiH. Carinsko područje BiH je jedinstveno.

5.4. Ekonomska teritorija

Ekonomska teritorija zemlje obuhvata geografsku teritoriju pod kontrolom vlade unutar koje fizička lica, robe i kapital cirkuliraju slobodno. Ona prema SNA metodologiji obuhvata i sljedeće: zračni prostor, vodene površine i kontinentalne grebene koji leže u

međunarodnim vodama nad kojim ta država uživa ekskluzivno pravo ili ima jurisdikciju u pogledu ribolova i eksploatairanja minerala i goriva.

Teritorijalne enklave dotične zemlje, koje mogu biti locirane u drugim zemljama i koje koristi druga država za ubiranje poreza, u vojne i naučne ciljeve, diplomatska predstavništva i slično, također se uključuju u ekonomsku teritoriju te zemlje. Slobodne zone ili fabrike koje funkcioniraju (*of Shore* preduzeća) pod carinskom kontrolom dio su ekonomske teritorije u kojoj su fizički locirane.

5.5. Porijeklo robe

5.5.1. Domaći proizvodi

Domaći proizvodi su proizvodi koji izvorno potiču sa ekonomske teritorije jedne zemlje. Općenito gledano, proizvodi se mogu smatrati porijeklom iz jedne države ako su oni u cijelosti dobiveni ili su najvećim dijelom transformirani procesom obrade, dorade i slično. Proces obrade robe potvrđuje njezino domaće porijeklo.

Pod pojmom roba iz BiH podrazumijeva se roba koja je u cijelosti dobivena u carinskom području BiH, pod uvjetima koji su navedeni u članu 20. Zakona o carinskoj politici Bosne i Hercegovine, ili roba uvezena iz stranih zemalja koja je stavljena u slobodni promet u BiH. Za robu u čijoj je proizvodnji učestvovalo više zemalja smatra se da vodi porijeklo iz one zemlje u kojoj je prošla završnu, bitnu i ekonomski opravdanu obradu ili doradu u preduzeću opremljenom u tu svrhu, što je rezultiralo proizvodnjom novog proizvoda ili što je predstavljalo bitnu fazu proizvodnje.

5.5.2. Strani proizvodi

Strani proizvodi su proizvodi koji potiču iz inozemstva, odnosno sa carinskog područja koje je izvan carinskog područja BiH.

6. NOMENKLATURE I KLASIFIKACIJE

Kompleksna priroda osnovnih carinskih i statističkih potreba čini neophodnim da se osigura klasifikacija robnog prometa s inozemstvom prema robama i uslugama.

Harmonizirani sistem (*Harmonized Commodity Description and Coding System - HS*)³ ili proširena verzija zasnovana na HS, kao što je Kombinirana nomenklatura (*Combined Nonenclature - CN*), osigurava takve podatke.

Praćenje vanjske trgovine prema proizvodima posebno za potrebe ekonomske analize omogućeno je primjenom Standardne međunarodne klasifikacije trgovine (*SITC rev.3*)⁴ koja klasificira proizvode prema njihovom stepenu proizvodnje.

³ Custom Co-operation Council, The Harmonized Commodity Description and Coding System, Brussels, 1989.

⁴ Official Records of the Economic and Social Council, Supplement No.2, (E/1981/12), 1981.

6.1. Harmonizirani sistem (HS)

Harmonizirani sistem je međunarodna nomenklatura robe po numeričkom sistemu koju je razradila Svjetska carinska organizacija (World Customs Organisation - WCO). Nomenklatura HS sadrži *odjeljke*, *glave*, tarifne brojeve i tarifne oznake, kao i njima odgovarajuće numeričke šifre. HS ima 21 odjeljak (označeni su rimskim brojevima I-XXI) i 97 glava (označeni su arapskim brojevima 01-97).

Grupiranje roba u odjeljke izvršeno je prema ekonomskim sektorima:

SEKTOR	ODJELJAK	GLAVA
1 Poljoprivreda	I - IV	1 - 24
2 Hemija	V - VII	25 - 40
3 Koža, drvo, papir	VIII - X	41 - 49
4 Tekstil, odjeća, obuća	XI, XII	50 - 67
5 Kamen, staklo, drago kamenje, plemeniti metali	XIII, XIV	68 - 71
6 Prosti metali	XV	72 - 83
7 Mašine, aparati, aparature	XVI	84 - 85
8 Prijevozna sredstva	XVII	86 - 89
9 Instrumenti (optika, mjerenja, foto-tehnika, kino-tehnika, medicina, muzika, oružje)	XVIII, XIX	90 - 93
10 Razni proizvodi, umjetnost, antikviteti	XX, XXI	94 - 97

Glave se dijele na tarifne brojeve, a ovi dalje na tarifne oznake. Tarifna oznaka izražena je numerički (arapski brojevi), pri čemu prve dvije cifre predstavljaju glavu, prve četiri tarifni broj, a svih šest tarifnu oznaku.

Zemlje EU su u kombiniranoj nomenklaturi CN (vidjeti naredni paragraf) proširile HS6 uvođenjem sedme i osme cifre u carinsku tarifu.

Bosna i Hercegovina je Zakonom o carinskoj tarifi BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 1/98), član 2, prihvatila nomenklaturu HS WCO. Odlukom o primjeni člana 2. Zakona o carinskoj tarifi BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 6/98) tarifna oznaka Carinske tarife BiH ima deset cifara.

Istom odlukom prihvaćena je usklađenost sedme i osme cifre s nomenklaturom Evropske unije, dok deveta i deseta cifra služe za potrebe daljnjeg raščlanjivanja u okviru specifičnih potreba BiH.

6.2. Kombinirana nomenklatura – CN

Kombinirana nomenklatura – CN (Combined Nomenclature – CN) u primjeni je u državama članicama EU od 1991. godine. CN je kodirana osmocifrenim arapskim brojevima i u potpunosti je usklađena s HS do šestoznamenaste brojčane oznake. CN se

koristi kako za carinske potrebe, tako i kao statistički standard za praćenje vanjske trgovine na detaljnom evropskom nivou.

6.3. Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija - SMTK rev. 3

Standardnu međunarodnu trgovinsku klasifikaciju - SMTK rev. 3 (Standard International Trade Classification - SITC rev. 3) donijela je Organizacija UN i kod nas se primjenjuje od 1. januara 1988. godine. SMTK sadrži 3.118 pozicija, 1.033 podgrupe, 261 grupu, 67 odsjeka i 10 sektora.

Standardna međunarodna klasifikacija trgovine je osnovna klasifikacija za statistiku vanjske trgovine koju su kreirale UN na osnovu harmoniziranog sistema, i to prema:

- potrebama da se nastavi na ranijoj verziji SITC,
- prirodi proizvoda i materijala korištenih za njihovu proizvodnju,
- stepenu proizvodnje,
- značenju proizvoda za svjetsku trgovinu,
- tehnološkim promjenama.

Najviši nivo agregiranja čine sektori koji su kodirani jednocifrenim arapskim brojevima od 0 do 9:

Šifarska oznaka	SEKTOR
0	Hrana i žive životinje <i>Food and live animals</i>
1	Pića i duhan <i>Beverages and tobacco</i>
2	Sirovi materijali nejestivi, osim goriva <i>Crude materials, inedible, except fuel</i>
3	Mineralna goriva, maziva i srodni proizvodi <i>Mineral fuels, lubricants, and related materials</i>
4	Životinjska i biljna ulja, masti i voskovi <i>Animal and vegetable oils, fats and waxes</i>
5	Hemijski proizvodi <i>Chemical products</i>
6	Proizvodi razvrstani prema materijalu <i>Manufactures classified by material</i>
7	Mašine i transportna sredstva <i>Machinery and transport equipment</i>
8	Razni industrijski proizvodi <i>Miscellaneous manufactured goods</i>
9	Proizvodi i transakcije, d.n. <i>Commodities and transactions, n.e.c.</i>

Obuhvat sektora u svim revizijama SITC-a je dosta sličan, čime se osigurava da historijske serije podataka budu najvećim dijelom komparabilne.

6.4. Međunarodna standardna industrijska klasifikacija ekonomskih aktivnosti - ISIC rev. 3

Međunarodna standardna industrijska klasifikacija ekonomskih aktivnosti - ISIC rev. 3 je klasifikacija UN na kojoj se zasniva Statistička klasifikacija ekonomskih aktivnosti Evropske unije - NACE rev. 1.1. (primjenjuje se od 1.1.2003).

U Bosni i Hercegovini je od 1999. u primjeni Standardna klasifikacija djelatnosti - SKD koja je usklađena s klasifikacijom EU (NACE rev. 1) do nivoa razreda, tj. do četverocifrene oznake.

6.5. Glavne industrijske grupacije prema ekonomskoj namjeni (GIG)

U statistici robnog prometa sa inostranstvom postoje takozvane Glavne industrijske grupacije (GIG) prema ekonomskoj namjeni (Main Industrial Groupings by Intended Use-MIG) gdje se cijele djelatnosti klasificiraju na sljedeće grupe: Energija-AE, Ostali intermedijarni proizvodi-AI, Kapitalni proizvodi-B, Trajni proizvodi za široku potrošnju-CD, Netrajni proizvodi za široku potrošnju-CN, Neraspoređeno iz industrije-X, Neraspoređeno iz ostalih djelatnosti osim industrije-Y.

6.6. Centralna klasifikacija proizvoda CPC

Centralna klasifikacija proizvoda CPC (Central Product Classification), verzija 1.0, podijeljena je u 10 sekcija. Sekcije od 0 do 4 su bazirane na HS6 i agregiraju HS kodove u kategorije proizvoda koje korespondiraju različitim tipovima ekonomskih analiza unutar sistema nacionalnih računa SNA 1993. Ovaj dio klasifikacije, kao SITC, osigurava HS podjelu za analitičke potrebe. Sekcije od 5 do 9 CPC omogućavaju da se prema HS kategorijama osigura klasifikacija za trgovinu uslugama.

6.7. Nomenklatura država

U skladu s međunarodno prihvaćenim standardima za nomenklaturu država dogovoreno je da se, prema usvojenoj metodologiji Eurostata, koristi Geonomenklatura EU ISO (alfa kod) 3166.

7. OBRAČUN STATISTIČKE VRIJEDNOSTI IZVOZA I UVOZA

Koncept statističke vrijednosti (evaluacija) zasnovan je na GATT sporazumu potpisanom 1979. godine. U cilju poboljšanja uporedivosti međunarodnih podataka o izvozu i uvozu roba UN preporučuju da se, u komercijalnoj i izvještajnoj praksi međunarodne trgovine, izvoz i uvoz robe vrednuje prema *statističkoj vrijednosti* koja se računa iz fakturirane vrijednosti, odnosno vrijednosti koju su ugovorili kupac i prodavač, a da se svi režijski troškovi transakcije (transport, osiguranje i slično) obračunavaju prema sljedećim paritetima:

- statistička vrijednost uvezenih proizvoda na CIF paritetu,
- statistička vrijednost izvezenih proizvoda na FOB paritetu.

Statistička vrijednost izvezene i uvezene robe utvrđuje se na osnovu transakcijske vrijednosti robe na paritetu franko bh. granica, što je u skladu s Pravilnikom o sadržaju, popunjavanju i podnošenju isprava u carinskom postupku kao i preporukama UN i Evropske komisije (EC).

U slučaju izvoza robe koristi se FOB paritet (Free on Board – franko brod), što znači da se statistička vrijednost sastoji iz fakturirane vrijednosti koju su ugovorili kupac i prodavač i troškova prijevoza i osiguranja robe od mjesta isporuke u BiH do bh. granice.

U slučaju uvoza robe koristi se CIF paritet (Cost, Insurance, Freight – cijena robe, osiguranje, prijevoz), što znači da se statistička vrijednost uvezene robe sastoji iz ugovorene cijene robe između kupca i prodavača (transakcijska vrijednost robe) i troškova međunarodnog prijevoza i osiguranja do bh. granice.

U današnjim uvjetima integracije međunarodnog tržišta i ekonomije često se dešava da se ne mogu precizno razgraničiti "nacionalni" (do granice zemlje izvoznika) i internacionalni (od granice zemlje izvoznika do granice zemlje uvoznika) troškovi prijevoza i osiguranja. Drugim riječima, često su oni ugovoreni i obračunati u cjelini, za čitavu relaciju putovanja. Tada se u CIF paritet uključuju cjelokupni troškovi prijevoza i osiguranja, a u FOB paritetu su oni cjelokupno isključeni.

Cijene uvezenih proizvoda po CIF paritetu koriste se za analizu i komparaciju cijena s drugim proizvodima na domaćem tržištu, kao i za potrebe nacionalnih računa na nivou grupa proizvoda (SNA 1993).

FOB-tip vrijednosti (uvezenih i izvezenih proizvoda) osigurava uniformnu vrijednosnu osnovu za proizvode i stoga služi za potrebe kompilacije nacionalnih računa i statistiku platnog bilansa na agregiranom nivou (SNA 1993, BPM 5).

7.1. Konverzija valute

Jedinica obračuna, odnosno vrijednost trgovinske transakcije može biti inicijalno izražena u različitim valutama. U skladu s potrebama svake nacionalne ekonomije, nacionalna valuta može biti referentna jedinica obračuna za statistiku vanjske trgovine. Stopa konverzije valute prema WTO metodologiji koristi se prema važećem deviznom kursu u vrijeme izvoza ili uvoza robe.

Transakcijska vrijednost robe u međunarodnoj trgovini može biti izražena u različitim valutama, ali se sve te valute moraju preračunati u jednu istovjetnu jedinicu obračuna kako bi osigurali harmoniziranost i uporedivost podataka u statistici vanjske trgovine. Obično se koristi nacionalna valuta kao jedinica obračuna, odnosno kao jedinstveno mjerilo vrednovanja izvoza i uvoza, ali se u tu svrhu dodatno koriste i neke "jake" valute kao što su, na primjer, USD ili EUR.

U statistici vanjske trgovine BiH sve izvozne i uvozne cijene preračunavaju se u konvertibilnu marku (BAM), američki dolar (USD) i euro (EUR) primjenom tekućih

dnevnih kurseva koji vrijede na dan carinjenja robe, a utvrđuje ih Centralna banka BiH. Za praćenje vanjskotrgovinskog prometa BiH na mjesečnom nivou koristi se mjesečni srednji valutni kurs koji Centralna banka BiH dostavlja BHAS-u elektronskim putem do sedmog u mjesecu za prethodni mjesec.

8. CARINSKE I STATISTIČKE PROCEDURE⁵

Uvođenjem JCI u carinski postupak, umjesto statističkih kontingenata izvoz i uvoz raspoređuju se po statističkim procedurama koje se dobivaju kombiniranjem prethodnog i zahtjevanog carinskog postupka.

Carinske institucije BiH koriste carinske procedure usklađene sa EU carinskim procedurama, a statističke institucije BiH uspostavile su sistem veza između carinskih i statističkih procedura koje su u skladu sa standardima EU. U BiH se izvoz i uvoz robe iskazuje prema sljedećim statističkim procedurama:

UVOZ	
1	Redovan uvoz
3	Uvoz nakon vanjske obrade
5	Uvoz na unutrašnju obradu (sistem suspenzije, tj. odgođenog plaćanja)
6	Uvoz na unutrašnju obradu (sistem povrata dažbina)

IZVOZ	
1	Redovan izvoz
3	Izvoz na vanjsku obradu
5	Izvoz nakon unutrašnje obrade (sistem suspenzije, tj. odgođenog plaćanja)
6	Izvoz nakon unutrašnje obrade (sistem povrata dažbina)

Pojmovi sistema odgođenog plaćanja i sistema povrata dažbina odnose se na to hoće li carinske institucije naplaćivati uvozne dažbine, pa ih kasnije vraćati, ili ih neće nikako naplaćivati. U slučaju sistema odgođenog plaćanja (suspension system) carina ima povjerenja u uvoznika koji uvozi robu na unutrašnju obradu da će on tu robu, nakon završene obrade, zaista i izvesti, pa odlučuje da mu neće nikako naplaćivati uvozne dažbine. U slučaju sistema povrata dažbina (drawback system) carina želi da se osigura za slučaj da se, eventualno, desi promjena volje i roba ne bude obrađena i izvezena, već trajno uđe na domaće tržište kao i svaka druga uvezena roba.

Zbog toga u ovom sistemu carina naplaćuje uvozne dažbine kod uvoza robe na unutrašnju obradu, a vraća ih uvozniku prilikom njegovog kasnijeg ponovnog izvoza obrađene robe.

⁵ Veze između carinskih i statističkih procedura navedene su u Aneksu.

9. JEDINICE MJERENJA

Jedinica mjerenja odnosi se na fizičke karakteristike proizvoda. Standardne jedinice mjerenja, koje je preporučila Svjetska carinska organizacija (World Customs Organization - WCO), zasnovane su na Harmoniziranom sistemu (HS). U standardne jedinice mjerenja se ubrajaju:

Jedinice mjere	Opisne jedinice	Način izražavanja
Težina	Kilogram (kg)	bruto i neto
	Karat (carat)	
Dužina	Metar (m)	
Površina	Kvadratni metar (m ²)	
Zapremina	Kubni metar (m ³)	
	Litar (l)	
Električna energija	1,000 kilovat sati (1,000 Kwh)	
Broj komada	Komada (u)	
	Pari (2u)	
	Doze (12u)	
	Hiljadu komada (1,000 u)	
	Paketi	

Statistika vanjske trgovine BiH iskazuje sve količine robe u neto masi izraženoj u kilogramima (kg). Izuzetak čini električna energija čija količina se iskazuje u kilovatima (1000 kWh).

Neto masa robe je masa robe mjerena bez ambalaže ili kad ambalaža nije vidljiva na proizvodu. U tom slučaju se masa ambalaže i proizvoda koristi kao neto masa. Bruto masa je masa robe mjerena s ambalažom u kojoj je proizvod transportiran.

Međunarodna praksa je da carina, iz praktičnih razloga, prilikom procesa carinjenja i njegove automatske obrade, količine svih roba iskazuje u kg, mjereći bruto i neto masu carinjene robe, bez obzira ima li iskazivanje količine konkretne robe u kg ikakvog smisla ili ne. Takav je slučaj u zemljama EU, a odatle i u BiH koja je takve standarde preuzela od EU. Zbog toga je uvedena *dopunska jedinica mjere (supplementary unit)*.

9.1. Dopunske jedinice mjerenja

Pored standardnih jedinica mjere postoje i dopunske jedinice mjere (supplementary unit) koje omogućavaju da se prikupe statistički podaci o količini izvezene i uvezene robe u drugim jedinicama mjerenja osim mase u kg.

Dopunske jedinice navedene su u carinskoj tarifi BiH uz tarifnu oznaku svih roba, osim onih koje se jedino izražavaju u kg. Za iskazivanje dopunskih jedinica mjere u carinskoj tarifi se koriste sljedeće skraćenice:

c/k	karati (1 metrički karat = 2×10^{-4} kg)
ce/el	broj ćelija
ct/l	nosivost (broda) u tonama
g	gram
gi F/S	gram fosilnog izotopa
GT	bruto težina
kg C₅H₁₄ClNO	kilogram kolinklorida
kg H₂O₂	kilogram vodikova peroksida
kg K₂O	kilogram kalijevog oksida
kg KOH	kilogram kalijevog hidroksida
kg met. am.	kilogram metilamina
kg N	kilogram azota
kg NaOH	kilogram natrijevog hidroksida (kaustična soda)
kg/net eda	kilogram neto isušene supstance
kg P₂O₅	kilogram difosfornoga pentaoksida
kg 90% sdt	kilogram 90% suhe materije
kg U	kilogram urana
1000 kWh	1000 kilovat sati
l	litar
1000 l	1000 litara
l alc.100%	litar čistoga (100%) alkohola
m	metar
m²	čtvorni metar
m³	kubni metar
1000 m³	1000 kubnih metara
pa	broj parova
kd	broj komada
100 kd	100 komada
1000 kd	1000 komada
TJ	tera džul (bruto količina vrijednost)

10. PARTNER ZEMLJA

Iskazivanje izvoza i uvoza prema zemljama u koje se izvozi i iz kojih se uvozi u statistici vanjske trgovine veoma je značajno za različite ekonomske i tržišne analize, za kontrolu kvaliteta statistike vanjske trgovine poređenjem sa istovjetnim podacima drugih zemalja

(Statistika ogledala – *Mirror statistics*), zatim za potrebe nacionalnih računa i platnog bilansa, te razne druge analize.

Prema metodološkim standardima UN i EU kao zemlja partner u slučaju uvoza uzima se zemlja porijekla robe, a zemlja otpreme uzima se kao dodatna informacija. Zemlja porijekla robe je ona zemlja u kojoj je roba proizvedena, a zemlja otpreme je zemlja iz koje je roba neposredno isporučena zemlji uvoza.

Prema istim standardima kao zemlja partner u slučaju izvoza uzima se zemlja posljednjeg poznatog odredišta. Zemlja odredišta, odnosno namjene, je zemlja u kojoj se roba troši ili dalje prerađuje.

U BiH se, saglasno navedenom, kao zemlja uvoza koristi zemlja porijekla, a u slučaju neispravnih šifara ili nepopunjenosti polja zemlje porijekla u carinskoj bazi podataka, kao zemlja uvoza uzima se zemlja otpreme. Kao zemlja izvoza uzima se zemlja odredišta, a u slučaju neispravnih šifara ili nepopunjenosti polja zemlje odredišta u carinskoj bazi podataka, kao zemlja izvoza uzima se također zemlja otpreme, zato što ona, u slučaju izvoza, predstavlja prvu zemlju u koju je roba otišla iz BiH. Zemlja partner se prati prema ISO kodnom sistemu (ISO codes) koji su ustanovile UN (kodovi sadrže dva alfabetska karaktera).

11. DISEMINACIJA PODATAKA

Statističke institucije koje prate statistiku vanjske trgovine koriste sljedeće principe:

- javna diseminacija dokumentacije o korištenim izvorima i metodama,
- javno obavještanje o predviđenim datumima objavljivanja podataka,
- redovno mjesečno izvještanje u vidu publikacija ili na magnetnom mediju i
- redovna revizija podataka (kada su dodatne informacije raspoložive)

11.1. Godišnji podaci

GODIŠNJI PODACI	
1.	Ukupna vrijednost izvoza i uvoza u BAM,USD i EUR
2.	Vrijednost izvoza i uvoza po mjesecima u BAM,USD i EUR
3.	Vrijednost izvoza i uvoza prema zemlji porijekla
4.	Vrijednost izvoza i uvoza prema zemlji destinacije
5.	Vrijednost izvoza i uvoza prema geografskim i ekonomskim zonama
6.	Vrijednost izvoza i uvoza po proizvodima (prema HS/CN nomenklaturi)
7.	Vrijednost izvoza i uvoza prema sektorima i odsjecima SMTK (SITC) rev. 3.
8.	Indeks ukupnog izvoza i uvoza
9.	Vrijednost izvoza i uvoza po proizvodima prema HS i zemljama namjene i porijekla

Godišnji podaci publikuju se ne kasnije od prve polovice šestog mjeseca (juni) naredne godine za proteklu godinu u skladu sa donesenim Programom statističkih istraživanja. Publikovani podaci smatraju se konačnim podacima, i neće biti mjenjani.

11.2. Mjesečni podaci

MJESEČNI PODACI	
1.	Ukupna vrijednost izvoza i uvoza u BAM,USD i EUR
2.	Vrijednost izvoza i uvoza po mjesecima u BAM,USD i EUR
3.	Vrijednost izvoza i uvoza prema zemlji porijekla
4.	Vrijednost izvoza i uvoza prema zemlji destinacije
5.	Vrijednost izvoza i uvoza prema geografskim i ekonomskim zonama
6.	Vrijednost izvoza i uvoza po proizvodima (prema HS/CN nomenklaturi)
7.	Vrijednost izvoza i uvoza prema sektorima i odsjecima SMTK (SITC) rev. 3.
8.	Vrijednost izvoza i uvoza prema sektorima i odsjecima SMTK (SITC) rev. 3 prema geografskim i ekonomskim zonama
9.	Vrijednost izvoza i uvoza po glavnim industrijskim grupacijama po ekonomskoj namjeni (GIG)
10.	Vrijednost izvoza i uvoza prema statističkim procedurama
11.	Indeks ukupnog izvoza i uvoza

Podaci se publikuju do 20. u mjesecu za prethodni mjesec u skladu sa donesenim Programom statističkih istraživanja. Mjesečni podaci imaju karakter prethodnih (privremenih) podataka, jer se tokom godine mijenjaju već objavljeni podaci za prethodne mjesece radi razvrstavanja naknadno pristiglih deklaracija (JCI) koje se odnose na ranije periode. Korigiranje mjesečnih podataka tekuće godine zaključuje se s prvom polovicom juna naredne godine kada podaci postaju konačni.

Podaci o vanjskoj trgovini (prema HS/CN kodovima i zemljama porijekla/destinacije) dostavljaju se UN, OECD i Eurostatu na magnetnom mediju svake godine. Agregirani podaci su raspoloživi na Internetu, web site: www.bhas.ba

12. POVJERLJIVOST STATISTIČKIH PODATAKA

U skladu sa Zakonom o statistici BiH, čl. 23. i 26. („Službeni glasnik BiH“ 34/02), obaveza statističkih zavoda je da prilikom prikupljanja, obrade i objavljivanja statističkih podataka Bosne i Hercegovine osiguraju zaštitu povjerljivosti pojedinačnih podataka i statističkih jedinica.

U skladu sa članom 25. Zakona o statistici BiH prijenos podataka između entitetskih zavoda i Agencije ne podliježe ograničenjima u vezi povjerljivosti podataka ukoliko Agencija smatra da je to potrebno za unapređenje podataka i kvaliteta koji statistički podaci Bosne i Hercegovine moraju ispuniti.

13. KOMPARACIJA PODATAKA

Ponekad postoje značajne razlike u poređenju statističkih podataka vanjske trgovine između BiH i drugih zemalja.

Najveće razlike uglavnom mogu biti rezultat razlika u obimu praćenja, evidencije proizvoda, vremenske razlike između uvoza i izvoza, valutnih razlika, greški u sakupljanju podataka, razlike zbog nerazumijevanja principa registracije zemalja.

14. PODACI IZ UPRAVE ZA INDIREKTNO OPOREZIVANJE BiH

Carinska uprava (Uprava za indirektno oporezivanje BiH) obavezna je redovno mjesečno dostavljati kontrolirane podatke o izvozu i uvozu na magnetnom mediju u obliku baza podataka s precizno definiranim formatom i strukturom.

Podaci se preuzimaju na osnovu ekstrakcije sljedećih tabela iz ASYCUDA programa, i to:

1. SAD_GEN
2. SAD_ITM
3. SAD_ITM_WEX (*valuation export*)
4. SAD_ITM_WIM (*valuation import*)

Saradnja između statističkih institucija i Uprave za indirektno oporezivanje BiH je regulirana posebnim Protokolom o saradnji.

ANEKS

Veze između carinskih i statističkih procedura prema Specijalnom sistemu trgovine

U statistici vanjske trgovine BiH carinske procedure se konvertuju u statističke procedure prema sljedećoj tabeli veza:

Tok	Statistička procedura	Carinska procedura
EX	1	1000, 1040, 1093, 2200, 3191, 9500, 9502, 9551, 9600, 9651
EX	3	2100, 2102, 2147, 2151
EX	5	3151, 3156
EX	6	3102, 3147
EX	0	2153, 2156, 2178, 2300, 3153, 9571, 9578, 9602, 9671, 9678
IM	1	4000, 4053, 4056, 4071, 4078, 4200, 4253, 4256, 4271, 4278, 6110, 6122, 6310, 9100, 9121, 9153, 9156, 9171, 9178
IM	3	6121, 6171, 6178, 6321, 6371, 6378
IM	5	5100, 5121, 5153, 5171, 5178, 5600
IM	6	0200, 0221, 0256, 0271, 0278, 4700
IM	0	0291, 4051, 4091, 4251, 4291, 5147, 5156, 5191, 5300, 6123, 6323, 9300